

Divrei Malkiel and Aruch HaShulchan

Nov. 5, 1995

1) Pilegsh in Modern Times

שו"ת דברי מלכאל חלק ה סימן קצו

כבוד הרה"ג המפורסם וכו' מו"ה מאיר נ"י הרב דק' ווילייקא.

ע"ד שמת שם בבית החולים איש מעיר פאסוואל ובחליו באה לבקרו אשה שדרה עמו בערך שנה כדרך איש ואשתו וכשמת הלכה ללוותו. ועתה חפצה לינשא. וכששאלוה הלא אין לבעלה בנים וזקוקה ליבם. השיבה כי לאיש הנ"ל אין לו אח. ועוד כי לא היתה אשתו בקדושין רק פילגש שלו ובווילנא יצא רינון שאינה אשתו בחופה וקדושין. ודרשו עליו בפאסוואל והשיבו שלא נודע לו שום אח. רק בפנקס העיר הנקרא פנקס שבאופראווע כתוב שלאביו יש עוד בן ששמו אברהם יוסף. אבל לא לקח מעולם פאס. ועוד כתוב שם שלזה האיש שמת יש לו אשה ששמה אסתר ואין ידוע אם מתה או נתגרשה. וחפץ כת"ר לדעת דעתו אם יש עליה חשש זקוקה ליבם ובאשר עלי להשיב כעת כמה תשובות לזה איש בקוצר.

הנה לכאורה פשוט שאסורה לינשא דהרי הוחזקה קרוב לשנה לאשתו של איש זה. וקיי"ל בקדושין (דף פ') שסוקלין על החזקות ולא מהני אמתלא כלל ע' אה"ע סי' י"ט והרי כתוב בערכאות שיש לו אח. וקיי"ל דערכאות לא מרעי נפשיהו. ואף בגיטין יש להם נאמנות כדאיתא בגיטין (דף י"ט ע"ב) וגם כי ספרי הנולדים מתנהגין ע"י ישראל. והיא אומרת בעצמה שאין לו בנים ועכ"פ הרי לא הוחזק בבנים. וקיי"ל דהוחזק באחים ולא הוחזק בבנים אסורה לשוק וע' אה"ע סי' קנ"ז.

אכן כד דייקנן נראה לצדד להקל. דהא בנ"ד יצאה רינון שאינה אשתו. וכבר בארתי בחיבורי ח"א סי' ע"ה דהיכא שיצא קול נגד חזקה. י"ל דמהני אמתלא נגד החזקה וא"כ בנ"ד שיש לה אמתלא טובה שהיתה בושה לומר שאינה אשתו ויצא רינון. ורינון כתבו הח"מ וב"ש סי' ר' סקי"ד דעדיף מקול. שפיר נאמנת לומר שאינה אשתו. ואף דשם איתא שהכל מרננים ע"ש. מ"מ נראה דבנ"ד הרינון התפשט יותר מהחזקה. כי לפה"נ היו דלי המצב. ומה שדרו יחד כאיש ואשתו לא נודע רק לאנשי השכונה שדרו שם. אבל הרינון שאיש מישראל דר עם אשה בלי כתובה וקדושין היא מלתא דתמיה ומתפשט הקול בעיר בנקל. ובזה יש להאמינה באמתלא כיון שאינה חזקה גמורה והיינו כשהרינון התחיל תוך שלשים יום שלא הוחזקה עדיין לאשתו.

ועוד יש לצדד דהא בנ"ד הוחזק במקומו שאין לו אחים. וכבר כתב הח"ס ח"ב סי' ס"ז וע' נו"ב מ"ת סי' קמ"ה שאם במקומו אין ידוע לו אח מיקרי שאינו מוחזק באחים. ובזה קיי"ל באה"ע סי' קנ"ז שמוותרת לשוק אף שאין לו בנים. ואין ע"א נאמן לומר שיש לו אח. ואף דבנ"ד נמצא בפנקס העיר שיש לו אח. מ"מ לא עדיפא מעד אחד ואין ע"א אוסרה היכי שהוחזק שאין לו אחים. ועוד דזה גרע מערכאות דעלמא כי שמעתי בפנקסים הללו כותבים גם דברים שאינם באמת וכמה פעמים כותבים אח לאחד כדי שלא יהא בן יחיד ולא יופטר מחיוב עבודת הצבא. ובנ"ד יש אומדנא מוכחת לזה שהרי אינו ולא לקח פאס מעולם. ואולי מת בקטנותו ושכחו לכתוב בספרי המתים. ועכ"פ לא הורעה החזקה שאין לו אחים. ועוד דהא בנ"ד כתוב שם שהיה לו אשה אחרת. וא"כ אפשר שילדה לו בן. ואף דכיון שלא יצאה מליאה לא חיישינן שילדה אף לחומרא וכ"ש להקל. מ"מ הרי יש כאן כמה ספיקות. שמה אינה אשתו. ואף אם היא אשתו שמה אין לו אחים. ואף אם יש לו אח שמה יש לו בן ורוב נשים מתעברות ויולדות ולזה נראה פשוט שיש להתירה לשוק אחר שתמתין צ' יום. אח"כ הגיעני מכתב מהה"ג הנ"ל שהעידו עדים שהיה דר עמה בלא חופה וקדושין וכששאלוהו ע"ז השיב שאין חשוב אצלו דת ישראל בדבר הזה. וא"כ פשוט שמוותרת לשוק דבכה"ג ודאי שלא הוחזקה לאשתו ע"י שדר עמה יחד כיון שדר עמה גם בלא קדושין כאיש ואשה ואין לחוש שמה בתוך זמן זה קידשה דבזה נאמנת על עצמה כיון שאין כאן חזקה כנגדה.

ערוך השולחן אבן העזר הלכות קידושין סימן כו

סעיף ה - אפילו בא על אשה לשם אישות בינו לבינה אינה נחשבת כאשתו אא"כ יתייחדו לפני עדים ויזמין עדים בחדר החיצון ואומר לפניהם הנני מתייחד עם אשה זו לשם קדושין ונכנסים לחדר ובא עליה והוי קדושי ביאה ויש מי שאומר דכל שנשאה וגלוי לכל הוי כאלו הוי עדים בשעת הביאה כמ"ש בס' קמ"ט ואינו כן דשם לא אמרו רק במגרש את אשתו וחזר ובעלה ולא באשה שלא היתה אשתו [ב"מ] וזהו זנות בעלמא ואף אם מייחדה אליו בתמידיות דזהו פלגש לדעת הרמב"ם שאוסר כמו שיתבאר בס"ד [ע"י ב"ש] [וע' תוס' יבמות מ"ה: ד"ה מי וכו' וי"מ דכיון דידוע לכל שטבלה כאלו עומדים שם וכו' עכ"ל]:

סעיף ו - כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממלכים דרק מלך מותר ליקח פלגש ולא הדיוט אא"כ אמה העבריה אחר יעוד ע"ש ויש מרבותינו שחולקים עליו דהרי מצינו בתנ"ך כמה שהיו להם פלגשים והיו הדיוטים אך אין זה ראייה דאפשר שהיו אמות עבריות לאחר יעוד [הגר"א] אך בש"ס לא נמצא זה שיהיה הדיוט אסור בפלגש וטעמו של הרמב"ם יתבאר לפנינו בס"ד:

סעיף ז - מהו פלגש כתב הרמב"ם ז"ל שם שלוקחה בלא קדושין ובלא כתובה ורק היא מיוחדת לו וכן הגירסא לפנינו בגמ' [סנהדרין כ"א א] ויש מרבותינו דס"ל דרק כתובה אין להם אבל קדושין יש להן [רש"י בפ' חיי שרה] וכן מפורש בירושלמי פ"ה דכתובות [ה"ב] דחד אמר דאין להן כתובה וחד אמר דיש להן כתובה ואין להן תנאי כתובה ומשמע להדיא דקדושין יש להן אמנם זה פשיטא דלכל הדיעות אין לפלגש תנאי כתובה כאיש לאשתו שיתחייב במזונותיה וכסותה ועונתה כלאשתו הגמורה וכן הבעל אינו אוכל פירותיה ואינו יורשה ואינו חייב בפרקונה וראיה ברורה לזה דהרי מצינו גם קודם מתן תורה שהיה להם פלגשים

[בראשית כה, ו] כדכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' וגם נחור היתה לו פלגש [בראשית כב, כד] כדכתיב ופלגשו ושמה ראומה וגו' וקודם מתן תורה לא היה כלל קדושין כמ"ש אלא וודאי דשום חיוב מאיש על אשתו לא היתה לפלגש ולפ"ז מתבאר טעם הרמב"ם שאוסר בפלגש דכיון דגזרה התורה שלא יקח איש אשה בלא קדושין ממילא דפלגש שלשיטתו היא בלא קדושין עובר על מ"ע ואפילו לשיטת רש"י שיש לה קדושין מ"מ כיון דאין לה כל תנאי כתובה ובכל הש"ס פשוט דמה שקנתה אשה קנה בעלה ולכל אשה יש לה כל תנאי כתובה ולא משתמיט בחד דוכתא למוקים בפלגש ש"מ דפלגש אסורה [וכ"מ מב"ב מ"ט. נ"א. דפריך פשיטא ולוקמא בפלגש ע"ש ודו"ק]:

סעיף ח - אמנם מה דמדמי הרמב"ם יעוד אמה העבריה לפלגש יש לעיין מה עניין זל"ז הרי אמה העבריה מייעדה בכסף מקנתה ואומר לה הרי את מאורסת לי כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מעבדים וגם מתחייב לה בכל חיובי איש לאשתו כדכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע והרי היא כאשה גמורה ונלע"ד דהרמב"ם ז"ל ס"ל דזה שכתוב באמה העבריה ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה אין משפט זה שארה כסותה ועונתה אלא משפט הבנות העבריות הנמכרות והאדון מייעדה לאישות ונעשית אצלו כעין פלגש כמו כן יעשה לה הבן ואח"כ כתיב אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע להאחרת כלומר דכשנושא בת ישראל לאשה שלא ע"פ שפחות מתחייב לה בשארה כסותה ועונתה אבל לא להאמה שמייעדה וזה דכתיב ואם שלש אלה לא יעשה לה ר"ל יעוד לו יעוד לבנו וגרעון כסף וכך פ' הרמב"ם מקרא זה שם ולכן לא הזכיר הרמב"ם שם דין שארה כסותה ועונתה לפי שבאמת אין לה ובמכילתא משפטים יש בזה פלוגתא דתנאי ר' יאשי' ור' יונתן דחד אמר דמשפט הבנות היא שארה כסותה ועונתה וחד אמר דמשפט הבנות העבריות הנמכרות ושארה כסותה ועונתה אינה רק בבת ישראל המתקדשת שלא ע"פ שפחות ולפ"ז שפיר מדמי הרמב"ם ז"ל יעוד לפלגש דגם היא אין לה מחויבי איש לאשתו ואע"ג שמקדשה בעת היעוד מ"מ כיון שאינו נותן לה עתה כלום בעת היעוד אין זה דומה לכל הקדושין [ע' ביאור הגר"א בחומש שם ולפמ"ש א"ש כמה דקדוקים בסוגיא דקדושין י"ח: דאומר נ"מ ליררשה ולא אמר לשארה כסותה ועונתה ואח"כ כדמוקי בקדושין דעלמא אומר כיון שמסרה אביה למי שנתחייב בשארה וכו' ומשמע דביעוד אינו מתחייב בזה ע"ש ודו"ק]:

סעיף ט - ואפילו שלא לדעת הרמב"ם ונאמר דאין מן התורה איסור בפלגש מ"מ אסור להשהות פלגש כמ"ש הטור בשם הרא"ש בפנויה המשרתת בבית ראובן ויצא קלא דלא פסיק שמתייחד עמה לא מיבעיא שבני משפחתה יכולים למחות בידו שהוא פגם להם שתהיה פלגשו אלא אפילו ב"ד כופין אותו להוציאה מביתו שהדבר ידוע שהיא בושה לטבול ונמצא שבוועל נדה עכ"ל וכ"ש לשיטת רש"י דפלגש היא דווקא בקדושין דאיסור גמור הוא להתייחד בלא קדושין [והגר"א הסכים לרש"י בסק"ז ולהרמב"ם יש ליישב ע"ש ודו"ק]:

סעיף י - כתב רבינו הרמ"א דאם מייחד אליו אשה וטובלת אליו ל"א שמותר והוא פלגש האמורה בתורה וי"א שאסור ולוקין ע"ז משום לא תהיה קדשה עכ"ל וגדולי האחרונים השיגו עליו דאפילו לדעת הרמב"ם שאוסר בפלגש אין זה עניין למלקות דלא תהיה קדשה דמלקות אינו אלא במופקרת לזנות אבל פלגש אינו אלא באיסור עשה מפני שהיא בלא קדושין וכמ"ש בסעי' ז' ובוודאי כן עיקר אלא שאפשר שדעת רבינו הרמ"א כיון דתניא בתורת כהנים אל תחלל את בתך להזנותה זה המוסר לחברו בתו פנויה שלא לשם אישות וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות [הגר"א] וכן הוא בגמ' [סנהד' ע"ו א] וכיון דלהרמב"ם הפלגש היא בלא קדושין ויש בזה איסור עשה ממילא דהוי כזנות בעלמא ויש בזה מלקות ואע"ג דמדברי הרמב"ם עצמו בספ"ב מנערה בתולה מבואר דזה אינו אלא כשמפקירה לכל מי שירצה לבא עליה וכמ"ש בריש סימן ד' ע"ש מ"מ כיון שמלשון הש"ס והתורת כהנים מבואר דאף כשמוסרה לאחד הדין כן ואפשר דגם הרמב"ם ז"ל אין כוונתו דווקא אם מפקירה לכל וכן משמע שם מתחלת לשונו ע"ש ולכן פסק כן וצ"ע לדינא:

סעיף יא - נכרי שנשא נכרית וכן מומר לע"ז שנשא מומרית בנמוסיה ונתגיירו אח"כ ולא קידשה מחדש אין כאן חשש קדושין כלל ואף שהיה בפני עדים כשירים [באה"ג] שהרי אין בהם לא נתן הוא ולא אמר הוא אלא הכומר נותן להם לכל אחד טבעת [הגר"א] ואפילו איכא עידי יחוד דעל דעת קדושין הראשונים בעל [שם] ומותרת לצאת ממנו בלא גט אע"פ ששוא עמה כמה שנים **דאינו אלא כזנות בעלמא** וכמ"ש בס' קמ"ט ע"ש וי"א דאם דר עמה אחר זה אמרינן מסתמא אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואפילו נתייחדה עמו אח"ז לפני עדים או שגלוי לכל צריכה גט [מקנה] ובמדינת ספרד בשעת הגזרות ששמרו דת ישראל בסתר החמירו בכל עניין כיון שנתייחדו לפני הרבה אנוסים כמוהם היא אשתו גמורה [ח"מ וב"ש] והדין שנתבאר דאין כאן חשש קדושין אינו אלא בעושים ברצון וישראל שנשא נכרית ונתגיירה ודרו יחד בלא קדושין וכתובה מחדש ואח"כ הלך והניחה א"צ גט שאפילו יאמר שבא עליה לשם קדושין כיון שלא נתייחד עמה בעדים אינו כלום [ב"י בס"ס כ"ז] ומי שזדר עם פנויה ישראלית **בזנות ואומרים שכוונו לקדושין אם היה פעם אחר יחוד בעדים או שגלוי לכל שמתייחדים יחד צריכה גט [נ"ל]:**